

kreikka *dhimotiki* eli *Romika*, ("roomalainen") leimattiin käyttökelvottomaksi, alkeelliseksi ja ulkopuolisten voimien, varsinkin turkkilaisuuden, saastuttamaksi. Vastapainona vähäpätöisenä koetulle kansan omalle traditiolle intelligentsia kehitti *Ellinismos*-ideologian. Tämän ideologian tavoitteena oli kohottaa kansan sivistystä ja nostaa kulttuurin ulkoinen kuva asetettuja ideologioita päämääriä vastaavaksi. Uutta kansallisvaltiota varten luotiin "oikeaoppinen" joskin synteettinen kreikankieli, *katharevusa*, suomennettuna "puhdistettu (kieli)". *Katharevusan* rasite on kielen monimutkaisuus ja kieliopillisten sääntöjen runsaus. Kukaan ei tiedä aivan tarkkaan, tragikoomista kyllä, millainen kieli *katharevusa* on. On vain kaikenlaisia sääntökoelmia mutta ei täydellistä, yhdistävää kielioppia, jonka yksittäinen ihminen kykenisi hallitsemaan.

Ulkopuolelta virrannut "tuonti-ideologia" määritteli nyt sen, mikä oli "aidosti" kreikkalaista ja mikä taas ei. Turkkilaisvallan kreikkalaiset hallintovirkamiehet, **fanariootit**, sekä koulutusta saanut keskiluokka ihannoivat klassista aikaa. Heidän tavoitteensa oli elähdyttää tuo aika kaikin voimin, millä sittemmin oli katastrofaaliset seuraukset Kreikan kielitilanteelle.¹⁰³

Tässä prosessissa kiihdyttiin **kreikkalaisen kulttuurin kahtiajakautumista**. Syntyi virallinen, ulospäin esitettävä kuva ja toisaalta kansanomaisen, kansan noudattama kulttuurin muoto. *Ellinismos*-ideologia kohtasi Romii-perinteen. Molemmilla kulttuurimuodoilla oli kiihassanaiset puolestapuhujansa. Kielen kaksijakoisuus, diglossia, on toiminut näkyvänä kulttuurin kahtiajakajana. Virallinen kulttuuri on suosinut vuoroin *dhimotiki*-kreikkaa, vuoroin *katharevusa*. Everstinvalta suosi *katharevusa* vuoteen 1974 asti. Kreikkalaiset ovat yrittäneet luoda kahdesta kilpailevasta kielestä yhdistelmän, *mikti glossan*, (suomeksi "sekoitettu kieli") huonolla menestyksellä. Vuoden 1976 laki määräsi viralliseksi kieleksi *dhimotikin*. Silti erinäiset instituutiot kuten kirkko, puolustuslaitos, lakitekstit ja poliisivoimat suosivat kielistä "ylevämpää", vanhahtavampaa kreikkaa. Kreikkalaisen matkustajakoneen turvaohjeista saattoi löytää pitkän aikaa juhlallisen *katharevusan*.

Kreikka laajensi 1900-luvulla alueitaan lukuisia kertoja, jolloin uudet alueet tulivat mukaan *enosisiin*, kreikkalaiseen kansanyhteisöön. Vuoden 1921-1922 sota Turkkiä vastaan, jossa Kreikka oli hyökkääjänä, päättyi katastrofiin, niin kuin kreikkalainen historinakirjoitus tapahtunutta nimittää.

103 Vornanen, 1988, 82.

Vanhat asuinalueet Vähä-Aasiassa menetettiin Turkille. Sodan jälkimainin-geissa Kreikka vaihtoi alueillaan asuvat 600 000 muslimia runsaaseen miljoonaan ortodoksiin. Suurkaupunkien slummeihin sijoitettujen pakolaisten keskuudessa kehittyi oma *rebetiko*-niminen alakulttuuri, josta tsiftetelin analyysiosassa lähemmin.

Kreikka joutui väistämättä mukaan toisen maailmansodan pyörteisiin. Kovia taisteluja käytiin etenkin Kreetalla 1941, millä sittemmin on ollut suuri merkitys kreetalaisten itsearvostukselle ja vapaudentahdon julistamiselle. Kreikka kuului sodan voittaneitten liittoutuneitten puolelle, mutta välittömästi saksalais-italialaisen miehityksen päättymisen jälkeen puhkesi maassa sisällissota hallituksen joukkojen ("mustalakkisten") ja kommunistiliikkeen (punaisten) välillä. Yhdysvallat tuki hallituksen taistelevaa osapuolta, Albania, Jugoslavia ja Bulgaria kommunistista. Sisällissota riehui mannermaalla vuoteen 1949 asti, jolloin hallituksen joukot löivät kommunistit, niin että näitten oli vetäydyttävä Albaniaan. Kommunisteille tarkoitetut internointileirit kauhistuttavine olosuhteineen toimivat vielä vuosia sodan päättymisen jälkeen. Näillä leireillä oli tapahtunutta todistamassa myös säveltaiteilija Mikis Theodorakis (synt. 1925).

Kaksi Kreikkaa käsitellyttä elokuvaa 1960-luvulla, "*Ei koskaan sunnuntaisin*" ja "*Kerro minulle, Zorbas*", saavutti maailmalla suuren suosion. Seurauksena oli, että maailma "löysi" Kreikan ja sen musiikkikulttuurin. Pariisin bistroissakin tapailtiin sirtakin (= "pikku sirtoksen") askelia. Myös kreikkalaisten oli otettava uudella lailla huomioon itsestään maailmalle välittämä kuva. Osaltaan kuvaa välittivät maailmankuulut säveltaiteilijat Mikis Theodorakis ja Manos Hadjidakis, oopperalaulaja Maria Callas, näyttelijä, sittemmin kulttuuriministeri Melina Mercouri, runoilija Jannis Ritsos ja laivanvarustaja Aristoteles Onassis.

Poliittisten kiistojen päätteeksi sotilasjunta kaappasi Kreikassa vallan 1967. Juntta suosi hellenismia ja kulttuuri-ideaalien toteuttamista. Juntta kukisti väkivalloin poliittisia vastustajiaan, näistä kuuluisin lienee ollut Kreikan ulkopuolellakin huomiota herättänyt Alekos Panagulis, elämäkertaromaanien ja balladien aihe. Vastustajia pakeni myös ulkomaille ajamaan juntanvastaista politiikkaa. Juntta sekaantui 1974 Kyproksen presidentin Makarioksen vastaiseen kapinaan, jolloin turkkilaiset nousivat maihin ja miehittivät saaren pohjoisosan paikallisten turkkilaisten turvallisuuden takaamiseksi. Juntta kaatui, Kypros jäi jaetuksi kahteen vyöhykkeeseen ja lisäksi Kreikka, protestina Turkin toiminnalle, erosi NATOsta.

Kyproksen kriisistä lähtien Kreikan välit Turkkiin ovat olleet hyvin tulehtuneet. Kiistaa rajalinjasta käydään eräitten Egeanmeren saarten

kohdalla yhtenäen eikä sodalla uhkailu ole edelleenkaan harvinainen ilmiö oman kansan kunnian säilyttämiseksi. Esimerkinomaisesti Kreikan järjestämä suuri merisotaharjoitus syksyllä 1994 lisäsi jälleen kerran sodanuhkaa. Toisaalta EU on avittanut sovitteluratkaisun laatimisessa Kyproksen ongelmapesäkettä varten.

Poliittisella ja taloudellisella rintamalla Kreikka tuntuu meidän ajallamme olevan jatkuvasti uutisotsikoissa. Kreikka on ollut EU:n (entisen EEC:n) jäsen vuodesta 1981. Tämän päivän otsikot toteavat maan taloudesta vähemmän marittelevasti: "Kreikka on EU:n rupujäsen",¹⁰⁴ tai että Kreikka on EU:n "paha poika". Ruotsalaiset innostuivat lehtitietojen mukaan polttelemaan kesällä 1997 kreikkalaisvalmisteisia, postimyynnistä hankittuja halpatuontisavukkeita, jotka onnistuivat, postitettuja kun olivat, kiertämään EU:n savukeveron. Euroopan yhteisön avustusrahat suuntautuvat muitten jäsenten silmissä kyseenalaisiin kohteisiin tai mahdollisesti katoavat poliitikkojen taskuihin oman edun tavoittelun ohessa. Oma etu voittaa kansallisen edun, kuten disemian sääntöjen mukaisessa kreikkalaisten käyttäytymisessä usein on asian laita. Kansantalous on tosin rakentunut siten, että **yli 90% yrityksistä työllistää alle kymmenen henkilöä. Perheyritykset** ovat siis hallitsevassa asemassa yhteiskunnassa. Perhe tulee Kreikassa vastaan kaikkialla.

Poliittisissa otsikoissa Kreikka tunnetaan paitsi Turkin kanssa käymistään rajariidoista, myös Makedonian maakuntaa koskevasta nimi- ja aluekiidasta entisen Jugoslavian kanssa. Pohjoisten naapureitten halu laajentaa alueitaan Makedoniassa ja entisen Jugoslavian samannimisen osavaltion itsenäistymispyrkimys Makedonia -nimiseksi valtioksi saivat muun muassa 31.3.1994 noin puolitoista miljoonaa kreikkalaista marssimaan lippuineen, kivääreineen ja kansallispukuineen Thessalonikissa hankkeita vastaan.¹⁰⁵ Kreikalla on lisäksi ollut lukuisia rajavälikohtauksia, joissa ihmishenkiä on menetetty, Albanian kanssa. Albanialaissiirtolaisten virta rajan yli Kreikkaan on edelleen ollut erimielisyyksien syy, samoin 400 000 kreikkalaisen asema kansallisena vähemmistönä Albaniassa.¹⁰⁶

Kreikkalaisen kansallishengen ilmenemistä ei tarvitse hakea

104 Helsingin Sanomat, 14.2.1994.

105 Helsingin Sanomat, 1.4.1994.

106 Helsingin Sanomat, 14.4.1994.

vain lehdistä. Ostin lomamatkallani Kosin saarelta vuonna 1992 purkillisen Kalamatan oliiveja. Purkissa oli Kreikan värillisellä lipulla varustettu tarra, jossa oli teksti: "Macedonia IS Greek!", suomeksi "Makedonia ON kreikkalainen!". Valloittajakuningas Aleksanteri Suuren henki tuntui heränneen henkiin. Mitä lähemmäksi kreikkalaisessa kulttuurissa mennään kohti yksilön sisintä ja tätä lähellä olevia arvoja, kuten uskontoa, rakkauden/vihan kohteita, isänmaata ja niin edelleen, **sitä voimakkaammaksi käy performanssi, jolla ilmaistaan suhtautumista näihin arvoihin**. Isänmaan rakastaminen on suorittavaa toimintaa. Näkyvä toiminta on osoitus muille, että tunne on todellinen. Miesten kansallispäivän sotatanssi tsamikos, josta tuonnempana tarkemmin, on ilmiänsä voimakas, viriili ja energinen. Islamilaiset pyhiinvaeltajat vastaavasti kivittävät pyhiinvaelluksensa ohessa Mekan ulkopuolella sijaitsevaa saatanan kiveä. Tällä rituaalisella toiminnalla osoitetaan vihaa Allahin vastustajaa kohtaan, julkituodaan hurskaan uskovan tuntomerkki ja korotetaan omaa joukkoidentiteettiä. Persianlahden sotaa vuonna 1991 "kaikkien taistelujen äitinä" luonnehtinut Saddam Hussein, joka julisti murskaavansa Yhdysvaltain presidentin, "hullun koiran" George Bushin, leimattiin lännessä mielipuoleksi. Lähi-Idän kulttuuria tuntemattomat massamediasukupolven amerikkalaiset eivät nähneet Husseinin esiintymisen performatiivista, kulttuuriin sidottua olemusta. Lievempi sanankäyttö, kuin se mitä Hussein hyödynsi, olisi kielinyt johtajan pelkuruudesta ja kyvyttömyydestä johtaa kansaansa sen kunniaa puolustaen ulkopuolisen uhan alaisena.

Kreikkalaisilla, jopa tavallisella kansalla, on itsepäinen tarve selittää monet kulttuurin tuotteet ja toisaalta maailmanhistorian merkkihenkilöt kreikkalaisiksi. Turkissa ja Kreikassa nautittu ruoka *musaka* on kreikkalaisten tietämän mukaan alkuaan kreikkalainen ja vieläpä niin maukas, (kreikkalaisuudestaan johtuen) että herkkkuun ihastunut Turkin sulttaani söi legendan mukaisesti itsenä sillä halki. Turkin ja arabian kielen huudahdus *aman!* ("en kestä!") on kadunmiehen mielestä lainaa kreikan kielestä, näin myös "herra", "isäntää" merkitsevä sana *efendi*, joka kreikkalaistutkijoiden mielestä tulee heidän kielensä sanasta *avthentis*, "autenttinen", "aito".¹⁰⁷

107 Näin esimerkiksi Petridis, 75.

Sarakatsaaniheimon nainen perinneasussaan. (Piirros: Rauni Hulke)

Vuonna 1992 tuli kuluneeksi 500 vuotta Kolumbuksen saapumisesta Amerikkaan. Kreikkalaiset kiirehtivät sanomaan, että löytäneitten kirjallisten todisteitten nojalla on ilmiselvää, että Kolumbus oli kreikkalainen laivanvarustaja **Khristoforos Desifatos**, joka oli kotoisin Konstantinopolista

mutta tosin toimi Hioksen saarella. Santa Marian miehistössäkkin oli kreikkalaisia merimiehiä, väittivät kreikkalaiset. Vastaavantasoinen väite on, että yleismaailmallinen sanonta OK, "kaikki kunnossa", on kreikkalaisten mielestä tullut heidän kielensä sanonnasta *ola kala*, "kaikki hyvin". Nämä esimerkit ovat *eghoismosta* valtiollisella tasolla, omin päin toimimista koko kansan voimin.

Näin havaitaan, että kreikkalaiset ovat kulkeneet pitkän tien nykyisen kansallisvaltion toteutumiseen asti. Kreikan kansa on rodullisesti ja uskonnollisesti nykyään yhtenäinen kansa. Etnisiä vähemmistöjä kuten mustalaisia, sarakatsaaneja, pomakkeja ja v(a)lakkeja (t. kutsovalakkeja)¹⁰⁸ elää Kreikan mannermaan sisäosissa niukanlaisesti. Valtaväestön suhtautuminen heihin on halveksivaa ja syrjivää, mikä on ongelma myös Turkissa ja sen suhtautumisessa esimerkiksi kurdeihin. Turkin ja IVYn alueella Mustanmeren rannalla sekä toisaalta siirtolaisuudessa Pohjois-Kreikassa elävä kreikkansukuinen heimo, **pontoslaiset**, pitävät identiteettiään yllä "puolustusasemissa" sotaisilla tansseilla, omalla musiikilla ja kovaäänisen puhettavan murteellaan, jolla myös laulut esitetään.

Kreikkalaiset elävät balkanilaisessa kodissaan disemian sääntöjen mukaisesti, joskin hiukan karrikoituna, itsestensä kiinnostuneina. Itsekritiikin kyky puuttuu kreikkalaisilta kokonaan, minkä Kreikkaa tutkinut Michael Herzfeld on joutunut toteamaan moneen otteeseen. Mahdottomat tarinat omasta suorituskyvystä ja hurtti huumori ryydittävät kreikkalaisen, etenkin miehen, käytöstä. Tätä on kreikkalainen itsen arvostus, *eghoismos*.¹⁰⁹ Jalkapallosta, puoluepolitiikasta ja maailmanrauhasta keskustelun tasolla kiinnostunut helleenien jälkeläinen elää pienien ilojen rikastuttamaan elämäänsä kotikaupunkinsa näyttämöllä vapaa-aikanaan rukousnauhaa kahvilanpöydässä kilvan ouzolasin kanssa hypistellen. Miksei hän matkusta muualle, vieraile toisissa kulttuureissa? "Tarpeetonta", toteaa kreikkalainen.

108 Kreikan sana *kutsos*="rampa", *vlakhos*="paimen", "maalainen".

109 Herzfeld, 1987, 127, toteaa aiheesta: "Eghoismos, self-regard, voi olla tulkittu positiivisena ilmiönä, yksilöitten välisen kilpailun tuottajana. Toisaalta eghoismos voi olla negatiivinen kyky, joka etsii väkivaltaa ja äkillistä kuolemaa".

Pontoslainen mies perinneasussaan, johon kuuluvat panosvyöt ja kärjestään ylöspäin taivutetut saappaat erottamattomana osana. Veitsi ja pistoolikotelo viihtyvät usein samassa kokoonpanossa. (Piirros: Rauni Hulke)

"**Mehän** olemme jo Kreikassa, jonka loistavuutta koko muu maailma saapuu ihailemaan". Seuraavassa tiivistelmäkaavio tämän luvun teemoista.

Perinneasussaan. (Piirros: Rauni Hulke)

i kuluneeksi 500 vuotta Kolumbuksen saapumisen jälkeen ihmiset kiirehtivät sanomaan, että löytynyt on ilmeistä, että Kolumbus oli kreikkalainen. **esifatos**, joka oli kotoisin Konstantinop

KAAVIO 1. Kreikkalaisessa kulttuurissa vallitsevia havaittavia ja piileviä kahtiajakoja

**JULKINEN,
NÄKYVÄ,
MIEHEEN RINNASTETTAVA**

Ellisnismos-ideologia,
self-display
Herzfeldillä

Katharevusa-kieli:
"Vieraista
aineksista
puhdistettu"

Khremastike,
julkinen talous
antiikin aikana

Seksuaalinen kontrolli,
itsehillintä ja
ihmisen velvoite tuntee mittansa

Avioliitto ja puoliso.
Aviollinen sukupuolielämä,
jälkeläisten tuottaminen ja
jäsenyminen yhteiskuntaan.
Jumalat kuten Afrodite suojelevat
avioliittoa

Kristinuskon arvojärjestelmä,
ja ihanteet, sielullisuus,
henkinen ulottuvuus, harmonia,
(=jännitteiden ja voiman
jakautuminen oikein), taivas,
päivä, valo, kunniakkuus,
näkyminen ja kuuluminen

**NÄKYMÄTÖN,
SALAINEN,
NAISEEN LIITTYVÄ**

Romiossini, self-regard
eli introspection
Herzfeldillä

Romika-kieli eli
dhimotiki.
Dhimotiki=
"kansanomainen"

Oikonomia, perhe-
keskeinen talous
antiikin aikana

Seksuaalinen hillit-
tömyys,
Adonis, kurtisaanit

Porno, irralliset tai
salaiset sukupuoli-
suhteet, jälkeläisten
tuottamattomuus,
yhteiskuntaan
jäsenymättömyys

Kaaos, intohimot,
vietit, halujen
mukaan toiminta,
ruumiillisuus,
alhaisuus ja maan-
läheisyys. Yö, pimeys,
häpeä, piiloutuminen

**JULKINEN, NÄKYVÄ,
MIEHEEN
RINNASTETTAVA**

Miehinen käskyvalta,
järjestys.
Talon julkisivu, julkiset
ulkotilat. Suolaisen ja
kirpeän maku.
Alkoholijuomina ouzo tai
raki. Viini ja liha ovat
miehisiä aineita.
Rajojen rikkominen,
"pallikarismos"-elämä

"Aito", "oikea" ja
hyväksyttävä
kansantanssi,
esim. tsamikos=
kotkan tanssi

Kansankunnan etu, nationalismi

Antiikin ihanteet, esim.
individualismi,
vapaudentahto

"Me", "dhiki mas",
kreikkalaiset,
sivistys, etiikka,
yhtenäiset tavat ja
yhteinen kieli.
Sosiaalinen järjestelmä,
jossa miehet
huolehtivat omasta
kunniaa ja
sukupuolikurin
ylläpitämisen kautta
naisten
häpeästä.
Miesten kyky
puolustaa
"omien" naisia

**NÄKYMÄTÖN,
SALAINEN,
NAISEEN LIITTYVÄ**

Naisen oveluus,
viekottelevuus,
mies lankeaa.
Kodin ulos näky-
mättömät sisätilat
ja sisustus. Makean
maku, tuoksuminen,
makeat alkoholijuo-
mat, esim.
liköörit

"Ala-arvoinen",
"säädytön"
ja folkloristinen tanssi,
esim. tsifteteli
=käärmeen tanssi

Oma hyöty, egoismos

Kansan omat perin-
teenlajit ja tapa toimia,
esim. rebetiko

"Toiset", "xeni", jopa
barbaarit, alhainen si-
vistystaso, paimentolais-
elämä ja asuminen tel-
toissa. Kreikkakielen
taitamattomuus.
"Toisten" löyhä
sukupuolikuri, mahdolli-
suus täten "meidän"
hyötyyn ja miehisen
statuksen kasvatta-
miseen seksuaalisilla
teoilla. Miesten kykene-
mättömyys suojella "omia"
naisia, naiseen rinnastet-
tava pehmeys ja kenties
sukupuolinen kyvyttömyys

**JULKINEN,
NÄKYVÄ,
MIEHEEN RINNASTETTAVA**

"Puhdas" Kreikka, jota
ulkopuoliset voimat eivät ole
saastuttaneet. Naisten siveys,
miesten kunniallisuus.
Kunnian ylläpito ja
tarvittaessa
menetetyn kunnian
takaisinlunastus
näkyvän teon kautta

Sosiaaliset suhteet,
jäsenyminen
yhteiskuntaan, huolehtiminen
"omista". Perhe ja suku,
kotikaupunki,
isänmaa

Kreikkalaiskatolinen
usko, kirkon instituutio,
pyhimykset ja heidän
juhlansa
(panijiri).
Isä Jumala
kaiken
alkuprinsiippinä,
Jumalan
transendenttisyys

**NÄKYMÄTÖN,
SALAINEN,
NAISEEN LIITTYVÄ**

Turkki, islaminusko tai
muu ulkopuolinen voima,
joka saastuttaa kreikka-
laisen kulttuurin
=ghrusuzia. Raiskaus,
esiaviollinen ilmitullut
seksi, miestappo, naisen
siveettömyys perhetason
kunnianmenetyksiä

Jäsentymättömyys so-
siaaliseen järjestel-
mään, esim. naisen les-
keys, kamaki-ilmio,
homoseksuaalisuus,
mielisairaus

Kohtalonusko, agnosti-
suus, olympolaisten ju-
malien vaikutus ihmis-
ten jokapäiväisessä
elämässä, esim.
"Poseidon puhalttaa
nyt lännestä". Mys-
teerikultit, esim.
Kybele-maaäiti ja per-
soonattomat jumalat,
esim. antiikin Hygieia
(terveys), Nike (voitto)
ja Tykhe
(kohtalo, sattuma)

3. KREIKKALAINEN KANSANTANSSI- JA MUSIIKKIKULTTUURI

Seuraavassa luodaan katsaus kreikkalaisen kansantanssin ja jossain määrin myös kansanmusiikin järjestelmään. Tutkielman aiheen kannalta ei perinpohjainen tarkastelu ole aiheellinen, joten otan esille tärkeimpiä tähän asiakokonaisuuteen liittyviä tietoja johdatuksena kahden tanssin kohdennettuun sisällönanalyysiin. Kaupunki- ja maalaistanssien vastakohtaisuudesta on edelleen asiaa tsiftetelin analyysin alaluvussa.

Kansantanssilla on Kreikassa pitkät perinteet. Antiikin teatteriin kuului osana *horos*, kuoro, joka lausui osansa näytelmissä jumalia edustaen ja joka myös lauloi ja tanssi. Tanssi tosin saattoi olla rauhallista, kuoron miesmäärälle sovitettua joukkoliikehdintää kuviomarssin tapaan, ei niinkään nopearytmistä kiihkeitten liikkeitten tanssia, mikä saattaisi ensimmäisenä tulla mieleen, kun ajatellaan kuoron laulua ja samanaikaista tanssia. Myös **runoutta** ja sen riimien rytmikkaa tulkittiin kehon liikkeillä. Tanssi ei ollut riippuvainen ainoastaan soittimilla soitetusta musiikista. **Tanssi, musiikki ja laulu** hahmotettiin **saman yksittäisen ilmiön eri puoliskoiksi**.¹¹⁰ Tätä kokonaisuutta kutsuttiin nimellä *orhesis*.¹¹¹ Antiikin kreikkalaiset kutsuivat tanssimista - siinä merkityksessä kuin se meidän kulttuurisamme nykyään hahmotetaan - nimellä *orhumai*. Termi *horeyo* merkitsi osallistumista teatterin kuoroon.¹¹² Kuorojen tanssijat olivat poikkeuksetta miehiä. Naiset tanssivat naisten tansseja keskenään tai sitten **dionysisiä tansseja** orgastisissa Dionysoksen (Bacchuksen) juhlissa. Koulutusinstituutioissa opetettiin tansseja. Pojat tanssivat Spartassa sotatansseja osana sotilaskoulutusta.¹¹³ Antiikin tanssimisesta ei ole säilynyt yksityiskohtaisen tarkkoja kuvauksia. Poikkeuksena on prinssi Theseuksen myyttiin liittyvän tanssin kuvaus, joka sisältyy filosofi Plutarkhosin (n. 50-125 eKr.) laatimaan kuuluisien miesten elämäkertakokoelmaan.¹¹⁴ Myös muilla filosofeilla oli

110 Raftis, 26.

111 Raftis, 23.

112 Raftis, 26.

113 Raftis, 27.

114 Vornanen, 1984, 5.

kannanottoja tanssimisesta.

Tämän päivän Kreikan kansantanssi- ja laulukulttuuri on erittäin rikasta. Joittenkin arvioitten mukaan kreikkalaisia kansantansseja olisi kaikenkaikkiaan viisisataa. Luku vaihtelee kolmensadan ja viidensadan välillä laskutavasta riippuen. Maan kaikilla alueilla ja ulkokreikkalaisten keskuudessa tavataan monipuolista kansanperinnettä, joka kuitenkin on **hyvin paikallista**, siis oman elinalueen (so. läänin, kaupungin, saaren tai vastaavan) ympärille keskittynyttä. Tanssien paikallisuuden vuoksi on kansantanssin osalta tullut tavaksi ilmaista kansantanssin nimen yhteydessä sen kotimaakunta, maakunta, jonka alueella po. tanssia tanssitaan. Etnografit ja kansantanssin opettajat ovat ilmaisseet kritiikkinsä maakuntajakoa kohtaan ja toivoneet esilletuotavaksi entistä selvemmin tanssien sidonnaisuuden kotikyläänsä, -kaupunkiinsa tai -saarensa. Tosiasia näet on, että kullakin kylällä, kaupungilla ja saarella on **omat tanssinsa ja tapansa tulkita kansantansseja**, olkoot nämä tanssit yleiskreikkalaisia tai eivät. Lisäksi tanssia säestävät soittimet vaihtelevat alueittain, samoin kullekin alueelle tyypillistä musiikkia soittavan orkesterin kokoonpano. Jo naapurikylässä saatetaan samaista tanssia tulkita eri tavoin - **disemian sääntöjen ja "meihin"/"muihin" suoritettun ihmisten jaon mukaisesti**. Tanssien ja - huomautan - tanssimisen tapojen ylöskirjaaminen kylä-, kaupunki- tai saarikeskeisesti aiheuttaisi kuitenkin niin valtavan informaation tulvan, että kaiken käsillä olevan tiedon käsittely jouhevasti olisi täysi mahdottomuus ilman alaa tuntevien etnografien massa-armeijaa. Tanssimisen perinteen atomaarinen perusyksikkö kun on yksilö, joka paikallisen kansantanssin perinteen sallimissa rajoissa tulkitsee itse tanssiperinnettä, myös omin tanssikuvioin. Kun otetaan vielä huomioon, että saman saarenkin eri puolilla yhtenäiseltä näyttävässä tanssimisen perinteessä voi olla huomattavia eroja ja että suurkaupungeissa tansseja tanssitaan kahdessa tanssissa vapain kuvioin yksilönä tai muutaman hengen muodostaman toveripiirin tuntemin askelin, nähdään, miten suuria pulmia sisältyy kreikkalaisen tanssin eri muotojen ylöskirjaamiseen. Kaikkien mahdollisten askelpermutaatioiden huomiointi olisi pikemminkin tanssin jumalille kuin ihmiselle suotava tehtävä. "Maakuntatason" ylöskirjaaminen on syntynyt, jotta tanssiperinteen tutkiminen, tanssien opetteleminen ja tanssien keskinäinen vertailu pysyisi järjellisissä rajoissa. "Maakunta X:sta kotoisin olevan tanssin Y" opetteleminen kansantanssin harrastajalle edustaa jonkinlaista arkkityyppijattelua, mutta tämä luo pohjaa toivon mukaan myöhemmin tapahtuvalle samaan tanssiin perehtymiselle kylätasolla.

Lisäksi tanssien nimeäminen ja nimien tulkitseminen saa pään

Ketjutanssi esitystilanteessa. Helsinkiläinen "Susta" -ryhmä esittämässä Kreetan asuissa haniotikos -tanssia. Tanssiote on ketjutanssille tyypillinen anikta, kädet avoinna. Taustan sähkökitara ei kuulu esitykseen. (Kuva: Anne Lahdenperä)

pyörälle kovapäiseltäkin etnografilta: samalla tanssilla voi eripuolilla Kreikkaa olla eri nimi tai sitten samainen nimi viittaa täysin toisistansa poikkeaviin tansseihin. Nimien taakse saattaa myös kätkeytyä erilaisista syistä harhaanjohtavaa informaatiota: Rhodoksella tanssittu hyppytanssi tunnetaan myös liukutanssina. Liukutanssit (*sirtos*) ovat rakenteellisesti hyppytanssien (*pidihtos*) vastakohta. Lopputuloksena tässä nimenomaisessa tapauksessa on, että pidihtos Rhodu **tunnetaan myös nimellä** sirtos Rhodu. Selitys piilee siinä, että em. hyppytanssi on kehittynyt kreetalaisesta sirtoksesta kreetalaisten sotilaitten Rhodoksella oleskelun aikana. Esikuvana toimineen tanssin nimi on harhaanjohtavasti jäänyt elämään uudessa tanssissa.

Kukin tanssimisen yhteisö tanssii siis omalla tavallaan suosi-miaan tansseja, yleensä omalta alueeltaan. Yleiskreikkalaisia tansseja tunnetaan tästä johtuen vain muutama, **tsamikos** kuitenkin kuuluu näihin, joskin kreetalaiset eivät tätä tanssia liiemmin esitä. Tansseja voidaan ilmaisunsa ja käyttöyhteytensä nojalla jakaa erilaisiin kategorioihin, esimerkiksi työtä ja sen liikkeitä kuvaaviin tansseihin, sotatansseihin, kalendaarisiin tansseihin ym, näistä ei kuitenkaan tässä enempää. Tärkeä tanssin käyttöyhteys on

häissä ja toisekseen pyhimysjuhlissa tanssiminen. Kristinuskon normiston ja ei-kristillisen rituaalisen tanssin yhdistymisestä on Kreikassa kehittynyt vuosituhansien saatossa pyhimysjuhlainstituutio, jossa kirkonmenojen jälkeen kaikki kynnellekykenevät liittyvät parhaimmillaan päiviä kestäväan yhteis-tanssiin.¹¹⁵

Kirkollinen perinne ja kyläyhteisön tanssi kulkevat Kreikassa sulassa sovussa erilaisissa juhlatilaisuuksissa ja rituaaleissa. Maaseudun monipäiväisen häirituaalin osana voidaan morsiamenn häälahjanaan saamat oman kodin kapiot ja käyttötarpeet siirtää *tanssimalla* uuteen sijoituspaikkaansa. Sulhasen sukulaiset kantavat uuden kodin esineet päänsä päällä ja tanssivat samanaikaisesti yksilöinä esineitten mukana. Traakian maakunnassa Pohjois-Kreikassa nähdään tavaroiden siirtämisessä *singkathistos* -tanssi. Samaista tanssia tanssitaan sitten toisissa yhteyksissä ketjussa ilman esineistöä.

Traakian ja Pohjois-Kreikan alueella tavataan tulellakävelämisen tanssin rituaali, *pirovassia*. Tässä uskonnollisessa, monipäiväisessä rituaalissa tulisilla hiilillä kävelijät (*anastenarides*) stimuloivat itsensä transsiin ennen kuin astuvat paljain jaloin tanssimaan hehkuville hiilille. Käsissään tanssijoilla on ikoneita, joitten uskotaan suojelevan heitä palovammoilta. Tulisten hiilien päällä tanssittu tanssi tunnetaan nimellä *o horos tis piras*. Tanssiin liittyvää perinnelaulua kutsutaan bysantinaikaisen sankarilegendan mukaan nimellä *Mikrokonstantinos* (*Mikros Konstantinos*).

Kyläyhteisön (vastakohtana uuden ajan kaupunkilaistanssin perinteelle) yhteistanssin merkityksestä kreikkalaisyhteiskunnalle on UNESCO:n tutkija Raftis todennut seuraavasti:

Yhteinen (elinyhteisön) tanssi heijastaa sitä sosiaalista järjestystä ja niitä arvoja, joitten varaan kyläyhteisö on perustettu: pysyvyys, vanhempien kunnioitus, sukupuolien erottaminen, oikeuksien yhtäläisyys. Jokaisella on paikkansa, jonka synty-mä ja avioliitto määrittelevät ja takaavat eliniäksi.

Jokaisella on vuorollaan oikeus pyytää muusikoita soittamaan juuri sitä, mitä osaa tanssia, rikas yksinkertaisesti maksaa varatonta runsaskätisemmin. Siirtolainen, joka jätti kylän nuorukaisena, tietää, että kun hän palaa kutakuinkin neljäkymmentä vuotta myöhemmin, hänelle on yhä paikka

tanssissa ja että hän liittyy (tanssiketjussa) kätensä samojen tovereitten kanssa kuin nuoruudessaankin. Tanssi on elävä todiste niistä syistä miksi kreikkalaiset, missä ikinä sitten ovatkaan, ylläpitävät niinkin läheisiä suhteita syntymäkyläänsä läpi poissaolon pitkien vuosien.¹¹⁶

Yhteistanssin rituaalissa elinyhteisö juhlii olemassaoloaan, menneisyyden ja tulevaisuuden yhtymistä ja yhteisön elinvoimaisuutta. Häissä ja hyvän sadon juhlimisessa soiton, laulun ja ilmaan ammuttujen laukauksien tulee kuulua kauas. **Toiminnalla on tällöin selvä performatiivinen luonne: me olemme elinvoimaisia, me olemme vahvoilla, meillä on häät, meillä on runsas sato.** Maagisella tasolla yhteistanssin tehtävänä onkin turvata lisääntyvä hedelmällisyys ja hyvä onni sekä toisekseen karkottaa pois pahan vaikutus ja voimat.¹¹⁷ Viimemainitut toteutuvat muun muassa siten, että tanssijoitten ketju kiertää viljelysmaitten kautta tai kiertää kuten pääsiäisenä kirkkoa; paha torjutaan taas yhteisin voimin, yhteenliitetyin käsin jotakin elinyhteisölle keskeistä kohdetta, esimerkiksi kirkkoa tai kylän keskusaukiota, (se hahmotetaan asutetun alueen voimakseksena, tästä tsiftetelin analyysissä tarkemmin) jopa hautausmaata kiertäen. Tanssiketjun kiemurtelevien mutkien sisäpuolelle jääneet alueet nähdään kyläläisten (tai vastaavan elinyhteisön jäsenten) suojelemiksi. Joittenkin selitysten mukaan kärjen tanssijan kädessään heiluttama liina kerää ilmasta yhteistanssin luomaa hyvää onnea.

Eipä silti, kuten miltei kaikki inhimillinen toiminta, myös kreikkalaisten yhteistanssit ja juhlallisuudet sisältävät häiriötekijöitä. Liika viininjuonti saattaa viimein johtaa rähinöintiin, nujakointiin¹¹⁸ ja pahimmillaan veitsien esiinvetämiseen. Tanssi kutsuu esiin kaikenlaisia sosiaalisia suhteita, myös piilevän vihamielisyyden ja kätketyn kilpailun.¹¹⁹

116 Raftis, 41.

117 Lange, 92.

118 Myös suomalaisen kansantanssiryhmän ohjelmistoon saattaa kuulua ohjelmanumero "tappelunnujakka".

119 Raftis, 42.

Maaseudun tanssien¹²⁰ yleisin kokoonpano on siis ketju. Ketju kiertää tavallisesti vastapäivään, myötäpäivään tanssittuja tansseja (*zervos*) kutsutaan taasen toisinaan manalan tansseiksi. Ketjun tärkeimmät henkilöt ovat ketjua vetävä johtaja sekä peränpitäjä. Nämä kaksi ohjaavat ketjun kulkua. Ketjun vetäjä on yleensä kylän tai tanssiryhmän taitavin poika, joka huutamalla tai vislaamalla kommentaa tanssikuvioitten vaihdon ja tekee ohessa miehiseen performanssiin¹²¹ turvautuen näyttävimmät lisäkuviot. Etenkin miehisen tanssin huipentuma, tsamikos, perustuu tanssivien miesten, varsinkin johtajan näyttävälle kuvioinnille.

Kreikkalaisessa kansantanssissa tuodaan vaihtelua ensisijaisesti **askelkuvioiden muunnelmilla**, ts. tulkitaan edellisestä poikkeavin askelsarjoin (myös kehon muut osat ovat usein käytössä) samaa musiikkia. Kuviointi on kreikkalaisessa tanssissa rikasta, joihinkin tansseihin voidaan liittää jopa satoja kuvioita. Tosin jo käsite "tämä askelsarja voidaan liittää tuon tanssin kuvioiksi" on häilyvä, koska tanssiessaan kreikkalaiset **ovat yksilöitä, jotka tanssivat itselleen ja tekevät oman mieltymyksensä mukaisia kuvioita**, tanssioppaisiin tai ohjekirjoihin katsomatta. On molemmille sukupuolille tarkoitettuja kuvioita, vain miehille tarkoitettuja kuvioita ja vain naisille tarkoitettuja kuvioita. Naisten tanssiminen on Kreikassa yleisesti ottaen hillitympää ja vähäeleisempää kuin tietoiseseen suorituskyvyn esittelemiseen tähtäävä miesten tanssi. Soolokuviot ja ketjussa yhdessä tanssittavat kuviot (jos jälkimmäisiä lainkaan ilmenee) ovat erikseen. Kukin tekee kuvioita suorituskivynsä mukaan. Nuori mies saattaa hypätä korkealle siinä missä vanhan miehen tanssissa on kokemuksen ja iän tuoman arvovallan muassaantuomaa eleganssia. Kuvioitten toimintoja on lähes rajattomasti, koska kansantanssikulttuuri on Kreikassa rikasta: ympäripyörähdyksiä, hyppyjä, pysähdyksiä, kättentaputuksia, vartalon osien väristyksiä ja niin edespäin. Yhteiset kuviot "toimivat" tavallisesti siten, että ketjun johtaja huutaa tai vislaa kuvionvaihdon hetkeä ennen vaihdolle mahdollista saumaa musiikissa.

120 Maaseututanssit voidaan jakaa edelleen kahteen selvästi erilaiseen, maantieteellisille sille pohjautuvaan ryhmään. Nämä kaksi ryhmää ovat mantereen tanssit ja saariston tanssit. Elinolojen erilaisuus mantereella ja saaristossa on muokannut kansantanssit selvästi toisistaan poikkeaviksi.

121 Miehisen performanssin käsite, ks. tsamikos-analyysi ja miehen roolia käsittelevä luku.

*Kreikkalaisen tanssin elinvoimaisuus ja energisyys tulee parhaimmillaan esiin miesten tanssitempuissa ja hyppykuvioissa. Kirjoittaja (vas.) kreetalais-ta sooloaan tekemässä, sivustatukena pastori Seppo S. Kosonen.
(Kuva: Anne Lahdenperä)*

Koska mukanatanssijat ovat samaa elinpiiriä, he tietävät mitä kukin kuvionvaihdossignaali merkitsee ja mitä toiminnan muutosta signaali edellyttää. "Meihin" kuulumaton yhteisön ulkopuolelta ei voi tietää, minkälaisia kuvioita kulloinkin tanssitaan tai missä järjestyksessä ne on totuttu läpikäymään. Ulkopuolinen ei tunne elinyhteisön tanssin "kieltä", hän jää ulkopuoliseksi, *xenos*, vaikka olisikin taiturimainen tanssija muuten. "Meihin" ja "muihin" jako toteutuu väistämättömästi.

Kreikan itsenäistymistä seuranneessa kulttuurireformissa osan kansantanssia ja kansanmusiikin kohtalo oli joutua idealismin jyrän alle. Kansanmusiikki nähtiin pahimmillaan barbaarisena, kakofonisena ja primitiivisenä. Musiikkia luultiin virheellisesti turkkilaiseksi tai mustalaismusiikiksi. Raftisin mukaan virallista suhtautumista kansanmusiikkiin vaivaisi edelleen käsitys siitä, että kansanmusiikki on yksinkertaisten talonpoikien naiivia ilmaisua, joka on sovelias kylläkin **isänmaallisten tunteitten nostattamiseen mutta töin tuskin vakavasti arvostettavana asiana.**¹²²

Virallisen tahon ajatuksista huolimatta kansanmusiikki ja kansantanssi ovat kreikkalaisessa yhteiskunnassa juurtuneilla paikoillaan. Kansalaisten omaksi ilokseen tanssimien maalais- ja kaupunkitanssien lisäksi tanssimista tavataan sadoissa Kreikan eri puolien kansanperinne- ja kansantanssiyhdistyksissä, joilla yleensä on omat orkesterinsa. Kansallispäivän viettoon kuuluu joukolla tanssiminen luonnollisena osana. Itsenäisyystaistelun muistelu tapahtuu tsamikos-sotatanssin kautta. Tanssista tarkemmin seuraavassa luvussa. Musiikinopettaja soittaa koulujen itsenäisyyspäivän vieton yhteydessä pianolla isänmaallisen laulun "*Tria pedia Voliotika*", vaikka kreikkalaisen musiikin itämaisväritteisiä asteikkoja Raftisin mukaan ei voi eikä saisi soittaa länsimaisen sävelasteikon mukaan viritetyllä soittimella kuten pianolla.¹²³ Kreikka onkin niin musiikki- kuin tanssikulttuurinsa puolesta maa, joka on saanut vaikutteita niin idästä kuin lännestä, niin että vaikutteet tulevat ilmi päällekkäin ja rinnakkain kulttuuri-idealismien edelleen mutkistaessa ilmiöitten moninaisuutta. Silti Kreikka on pystynyt säilyttämään omaleimaisuuttaan lukuistenkin valloittajakansojen vallan alla. Ortodoksikirkko omine laulamisen traditioineen sekä kansan laulu-, tanssi- ja musiikkiperinne ovat toimineet merkittävinä omaleimaisuuden ja etnisen identiteetin ylläpitokanavina.

¹²² Raftis, 60.

¹²³ Raftis, 60.

Seuraavaksi siirryn kahden tutkittavan tanssin kohdennettuun sisällönanalyysiin. Tutkittavat tanssit ovat mieheen rinnastettava, julkinen *tsamikos* sekä naiseen rinnastettava, eroottisvivahteinen *tsifeteli*.

maisuus ja energisyys tulee parhaimmaksi hyppykuvioissa. Kirjoittaja (vas.) kreetuksena pastori Seppo S. Kosonen.